

Hanke ”Kansallismuistomerkistä Kupittaaan lähteelle”

Julkaissut VILHO NIITEMAA

Kuten oheisesta prof. EINAR W. JUVAN laatimasta selvityksestä (liite 1), käy ilmi, ryhdyttiin Turussa ennen ensimmäistä maailmansotaa eräiden yksityishenkilöiden aloitteesta puuhaamaan valtakunnallisissa puitteissa kansallista muistomerkkiä Kupittaaalle. Asian hoitamista varten valittiin erityinen ”Kupittaaan komitea”, jonka erästä vetoomuksesta vuoden 1914 alusta on oheinen liite 2. Pääosiltaan hanke ensimmäisen maailmansodan aiheuttamien olosuhteiden johdosta raukesi, mutta itse ajatus eli.

Aikanaan sen eteenpäin vieminen siirtyi Turun Historialliselle Yhdistykselle, joka myös sai huolehdittavakseen siihen mennessä kertyneen rahaston varat. Yritys panna 1930-luvulla hanke uudelleen käyntiin pysähtyi toisen maailmansodan mukanaan tuomiin vaikeuksiin.

Vähän ennen kuolemaansa prof. EINAR W. JUVA tarttui uudelleen asiaan, laati oheisena julkaistavan selvityksen, jonka pohjana oleva asiakirjamateriaali sisältyy Turun Historiallisen Yhdistyksen arkistoon. Hänen aloitteestaan kysymystä pohdittiin useissakin eri yhteyksissä, pääasiassa Turun Historiallisen Yhdistyksen piirissä.

Kun Kupittaaan lähteeseen liittyi monenlaista historiallista ainesta ja sen ohella perimätietoa, tultiin siihen, että paikan historialliset tosiasiat oli inventoitava. Sen suoritti Turun Historiallisen Yhdistyksen johtokunnan jäsen, yliopettaja, tri TAUNO PERÄLÄ, jonka selvitys on oheisena (liite 3).

Näiden selvitysten pohjalla yhdistyksen johtokunta päätti, että koska aiheeseen liittyy voimakas — tosin epävarma — perimätieto ja paikalla on huomattava kulttuurihistoriallinen merkitys, Kupittaaan muistomerkkirahastohanke saatetaan Turun kaupunginjohton tie-

toon. Ajatuksena oli, että kaupungin suunnitelmassa edelleen Kupittaaan alueen asemakaavajärjestelyjä, sen perimätiedollinen ja kulttuurihistoriallinen merkitys voitaisiin jollakin pysyvällä taiteellisella muistomerkillä tuoda esiin, jolloin tämänkaltainen muistomerkki toisaalta toteuttaisi sen idean, joka ennen ensimmäistä maailmansotaa oli lausuttu julki, toisaalta olisi arvokkaana, kaupungin menneisyyttä ilmentävänä omaleimaisena nähtävyytenä. Ajateltiin, että rahaston varoja voitaisiin käyttää esimerkiksi palkintona muistomerkin suunnittelukilpailussa.

Tässä tarkoituksessa Turun Historiallisen Yhdistyksen johtokunta kävi 23. p:nä huhtikuuta 1970 kaupunginjohtaja Väinö Leinon luona ja oheisella kirjelmällä (liite 4) saattoi kaupungin tietoon, että tällainen rahasto on olemassa, ja esitti, että kaupunki ryhtyisi toimenpiteisiin muistomerkin aikaansaamiseksi.

Liite 1

”Kupittaaan rahasto”

Kirjoittanut EINAR W. JUVA

Joskus ennen ensimmäistä maailmansotaa — ilmeisestikin vuoden vaihteen tienoilla 1913 — tehtiin Turkuun sijoitetun venäläisen sotaväen puolelta Turun kaupungin viranomaisille ehdotus, että Kupittaaan entinen kaivuhuone, sittemmin talvisodassa palanut, saataisiin joukko-osastoissa palvelevien roomalaiskatolisten — ilmeisestikin puolalaisten — kirkoksi. Tähän ei kuitenkaan suostuttu, kun koko Kupittaaan alue oli paraikaa suunnittelun alaisena. Mutta tapaus antoi ensimmäisen herätteen ajatukselle, että Kupittaaalle oli saatava muistomerkki, oikein kansallismuistomerkki.

Ajatus siitä syntyi Turkuun asettuneessa entisessä seminaarinjohtajassa Zacharias Schalinissa. Hän oli jo useita vuosia asunut Turussa ja pannut suruksensa merkille, miten huonossa kunnossa Kupittaaan lähde ja sitä ympäröivä seutu oli. Hän muisti, miten hän nuorena maisterina — lähes 40 vuotta aikaisemmin, kesällä 1877 — oli Upsalan pohjoismaiseen ylioppilaskokoukseen matkalla olleitten tovereittensa kanssa viipynyt hetken Pyhän Henrikin lähteellä ja

juonut veljenmaljoja lähteen kristallinkirkasta vettä pikarissaan. Kuinka toisin olivat suhteet nyt! Vesi oli samentunut ja oli tuskin enää juotavaa, puinen rakennelma lähteen ympärillä oli luonossa kunnossa, koko ympäristö oli karu, ei yhtään kukkaistutusta, vaan edessä vain hietikkoankea, urheilukenttä!

Schalin kokosi helmikuun 21 päivänä 1913 kahdeksan turkulaista neuvotteluun, jolloin hän esitti suunnitelmansa. Oli ryhdyttävä koko maassa keräämään varoja kansallismuistomerkin pystyttämiseksi Kupittaaalle, legendojen ja muistojen pyhittämälle paikalle. Neuvottelussa mukana olleet yhtyivät häneen, ja maaliskuun 5 päiväksi kutsuttiin laajempia kansalaispiirejä asiasta neuvottelemaan. Läsnä oli noin 25 henkilöä. Tämä neuvottelukokous asetti asiaa ajamaan toimikunnan, jonka puheenjohtajaksi tuli arkkipiispa Gustaf Johansson. Samalla päätettiin, että muistomerkinlaatua ei määrättäisi, vaan että toimeenpantaisiin kilpailu, jossa ratkaistavana oli sellaisen muistomerkin luominen, joka edustaisi "paikan sivistyksellistä ja uskonnollista merkitystä".

Toimikunta ryhtyi heti hoitamaan asioita. Ensi töikseen se pyysi kenraalikuvernööriltä lupaa yleisen rahankeräyksen toimeenpanemiseen. Se saatiinkin ja syksyllä 1913 ruvettiin laatimaan kehotuksia yleisölle ja niihin liittyviä keräyslistoja. Kehotuksen sanamuodon laati silloinen kirkkohistorian professori Jaakko Gummerus. Se oli suurta kokoarkin kokoa, kaksipalstainen, toinen palsta suomen-, toinen ruotsinkielinen. Siinä esitettiin lyhyt historiallinen katsaus niihin olosuhteisiin, joitten vallitessa Pyhä Henrik kastoi ensimmäiset suomalaiset Kupittaaan lähteellä, sekä Eerik-kuniukaan retken suureen merkitykseen: "Perintätiedon kertomat yksityiskohdat saattavat olla hämääriä ja epävarmoja, mutta pääasia on varma: kristinuskon tuominen Suomeen ja länsimaisen yhteiskunnan perustaminen suomalaiselle pohjalle on kansamme historiallisen elämän lähtökohta. Silloisten tapausten seuraukset nloittuvat nykypolveen saakka". Edelleen sanotaan kehotuksessa, että "tällainen historiallinen muisto on niitä, joille valventunut kansallinen tajunta kaipaa näkyväistä muistomerkkiä". Sellainen olisi nyt saatava Kupittaaalle. Mutta tämän muiston merkitys ei ollut vain paikkakunnallinen, ja sen aikaansaaminenkin oli sen takia tehtävä koko Suomen kansan yhteiseksi asiaksi.

Tämän kehotuksen oli allekirjoittanut 34 tunnettua kansalaista: arkkipiispa ja muut piispat, useita yliopiston professoreita, kirkkoherroja ja koulumiehiä sekä maaseudun johtajia ynnä turkulaisia patriootteja. Kehotuksia painettiin 8000 kappaletta ja yhtä monta myös kiertokirjettä, joissa pyydettiin saajia rupeamaan asiainieliksi. Kerätyt rahat oli lähetettävä Turun Osakepankkiin, joka oli

lupautunut olemaan niitten vastaanottajana ja tallettajana. Kehotukset ja kiertokirjeet postitettiin tammikuun alussa 1914.

Ja niin alkoi keräys. Samana vuonna alkanut ensimmäinen maailmansota häiritsi paljon keräystä. Kuitenkin saatiin vuosina 1914—17 näillä listoilla yhteensä noin 22 500 mk. Sitten alkoivat keräykset vähentyä: v. 1918 saatiin vain 15 mk ja v. 1919 39 mk 50 p. Ja sen jälkeen ne kai loppuivat. Maailmansota kaikkinen seurauksinen vei nähtävästi pohjan tältä keräykseltä, ja sitten alkoi — vapaussodan jälkeen — Turun Suomalaisen Yliopistoseuran voimakas, yli koko maan ulottuva keräys, joka muutamassa vuodessa saavutti 60 milj. mk:n rajan. Näissä oloissa Kupittaan muistorahasto unohtui. Ei oltu tehty — siltä tuntuu — muuta kuin pantu listat liikkeelle ja jääty odottamaan.

Vuoden 1932 loppuun mennessä tämä rahasto oli kasvanut, kun korot joka vuosi oli lisätty pääomaan, 60 454 mk:aan 56 p:iin. Tämän rahaston luovuttivat silloin vielä elossa olevat rahaston toimikunnan jäsenet huhtikuussa 1933 Turun Historialliselle Yhdistykselle. Luovutuskirjelmässään he valittivat sitä, että "alkuperäiset keräyslistat, jotka olivat Liittopankissa tilitodisteina, ovat siellä kymmenen vuoden vanhoina hävitetyt". He jättivät samalla kaksi säilynyttä kehotusta keräyslistoineen, joissa kummassakin oli yksi lahjoitus, toinen 10, toinen 5 mk:n suuruinen, erinäisiä muita asiakirjoja, mm. pöytäkirjoja, sekä painettuja ja käsinkirjoitettuja kuvauksia rahaston synnystä ja ensi vuosien toiminnasta, kuten seminaarijohtaja Schalinin laatiman luettelon kokouksista ynnä hänen sanomalehtijulkaisunsa ja ensimmäisessä kokouksessa pitämänsä puheen käsikirjoituksen.

Ottaessaan vastaan tämän rahaston Turun Historiallinen Yhdistys sitoutui pyrkimään sen tarkoituksen saavuttamiseen, jota varten rahasto oli perustettu ja rahat kerätty. Syksyllä 1936 yhdistys asetti toimikunnan "suunnittelemaan ja tekemään ehdotusta" Kupittaan muistomerkin aikaansaamiseksi. Jäseniksi se kutsui siihen arkkipiispa Erkki Kailan, maaherra Wilho Kytän, seminaarijohtaja Zacharias Schalinin, kaupunginjohtaja Arvi Hällforsin, professori Gabriel Nikanderin, fil. tohtori Kaarlo Österbladhin, arkkitehti Erik Bryggmanin sekä yhdistyksen puheenjohtajan, professori Einar W. Juvan. Tämä toimikunta piti kokouksen marraskuun 13 päivänä 1936. Kun saatiin tietää, että Turun kaupunki parhaillaan suunnitteli Kupittaan alueen järjestämistä, päätettiin kehottaa sitä ottamaan sinä huomioon sellainen mahdollisuus, että Kupittaalta voitaisiin pystyttää muistomerkki. Muuten jäätin odottamaan tämän suunnittelutyön valmistumista. Ja siihen asia jäi. Pian oltiin sodassa — ja sota-aika sekotti kaikki suunnitelmat. Tapahtui vielä niin, että Ku-

pittaaan rahaston asiakirjat — mmut paitsi tilit ja taloutta koskevat — hävisivät. Minä, jonka haltuun ne oli komitean töitä varten uskottu, olen niitä etsinyt 25 vuotta ja kantanut syvää huolta niiden katoamisesta. Nyt vihdoin — keväällä 1964 — ne ovat tulleet esille: ne olivat sotavuosina sekaantuneet Varsinais-Suomen historiantutkimusyhdistyksen papereihin.

Tällä kannalla ovat asiat nykyisin. Rahasto oli vuoden 1965 lopussa noin 4 440 mk.

Nyt olisi jo aika ryhtyä Kupittaaan muistomerkkiä suunnittelemaan. Vaikka me emme enää pidäkään Kupittaaan lähdeettä suomalaisten ensimmäisenä kastelähteenä, vaan oletamme Aurajoen seutujen asukkaiden tutustuneen kristinuskoon ja omaksuneen sen jo paljon ennen Erik-kuninkaan ja Pyhän Henrikin retkeä Suomen lounaisosaan, Kupittaaan lähteellä on Pyhään Henriikkiinkin liittyvää historiallisuutta. Se on ilmeisesti ollut vanha pakanallinen uhrilähde. Ruotsalainen ylioppilas Gyllenius, joka 1600-luvun puolimaissa opiskeli Turun akatemiassa, kertoo, että hän juhannusaattona 1649 meni muutamien ylioppilaitten kanssa ”till Cupis eller Cupidinis kiällä”, jota myös sanottiin Pyhän Johanneksen lähteeksi, sillä juhannusyönä oli tapana kokoontua sen ympärille leikkimään. Jokin aika sitten — Gyllenius edelleen kertoo — oli koko Turun kaupungin väki mennyt sinne ja sytyttänyt tulia sen ympärille ja uhrannut sille sekä leikkinyt ja soittanut. Lopuksi maistraatin oli asetettava vahteja karkoittamaan taikanskoista kansaa sen ympäriltä. Vielä Gyllenius kertoo, että lähteen vieressä oli aikaisemmin ollut kappeli, josta alin kivirivi oli yhä nähtävissä.

Ilmeistä on, että kristillinen kirkko on tämän kappelin pystyttänyt ottaessaan lähteen haltuunsa, kuten sen tapana oli pakanallisiin uhrilähteisiin nähden. Kupittaaan lähdeettä nimitettiin myös Pyhän Henrikin lähteeksi. Mahdollista on, että Pyhällä Henrikillä tarkoitetaan Turun tuomiokirkkoa, jonka suojeluspyhä Pyhä Henrik oli ja jolla oli savenottopaikka Kupittaalla. Mutta yhtä mahdollista on, että se kappeli, joka oli lähteen vieressä, on ollut pyhitetty Pyhälle Henrikille. Joka tapauksessa Pyhä Henrik liittyy jo hyvin aikaisin Kupittaaan lähteeseen.

Myöhemmin — 1600-luvun lopulta alkaen — Kupittaaan lähteestä tuli terveyslähde, jonka vettä saapui nauttimaan väkeä läheltä ja kaukaa. Spitalitautisille parantolan, leprosoriumin, perusti Kupittaalle 1600-luvun lopulla professori Elias Tillandz. Ison vihan jälkeen, 1700-luvun puolimaissa eli ”Kuppis surbrum”, Kupittaaan terveyslähde, oikein loistoaikaa. Siihen vaikutti myös se, että Turun akatemian historian professori Algot Scarin esitti käsityksen, jota hän laveasti

perusteli, että Pyhä Henrik oli Kupittaaan lähteellä kastanut ensimmäiset suomalaiset. Mutta sitten — v. 1780 — lähde kuivui ja lähde-suoni siirtyi noin 250 kyynärää itä-kaakkoa kohti. Samalla vesi aleni monissa kaupungin kaivoissa — ne olivat siis yhteydessä Kupittaaan lähteen vesisuoneen. Suurella vaivalla ja kustannuksella saatiin vesi taas johdetuksi alkuperäiseen lähteeseen, mutta se ei enää ollut — pääteltiin — niin happopitoista kuin aikaisemmin.

Uusi loistokausi oli Kupittaaan lähteellä vielä 1800-luvun kolmannella neljänneksellä. Silloin rakennettiin oikein ravintola ja kaivuhuone Kupittaaalle. Siellä pidettiin silloin — varsinkin kesäisin — monia iloisia juhlia ja tanssiaisia, samalla kun juotiin Kupittaaan vettä terveydeksi. Mutta tämäkin satu loppui pian. Ravintolassa ruvettiin pitämään huonoa elämää, ja se purettiin. Kaivuhuone jäi, ja sitä käytettiin näyttelyhuoneistona aina viime sotiin saakka. Mutta loisto oli poissa, rakennus ränsistynyt ja ympäristö pahan näköinen. Talvisodan päivinä kaivuhuone sai palopommin ja paloi poroksi. Jäljelle jäi vain puinen rakennus Kupittaaan lähteen ympärille. Se ei ole mikään kaunistus — ja on varmaankin pian lahoava.

Jotakin on tehtävä. On saatava Kupittaaalle muistomerkki arvokkaalla tavalla suojaamaan vanhaa uhrilähdettä, johon aikojen kuluessa on liittynyt myös Pyhän Henrikin nimi ja hänen kulttipalveluksensa.

Liite 2

”Kupittaaan komitea”

Turussa, tammikuussa 1914.

S. H. T.

Ajatus, että Pyhän Henrikin eli Kupittaaan lähteelle Turussa olisi pystytettävä paikan sivistyshistoriallista merkitystä vastaava muistomerkki, on kaikkialla maassamme herättänyt vilkasta vastakaikua ja saanut aikaan sen, että yleisesti tunnetut henkilöt eri kansankerroksista ovat, sittenkun lupa koko maata käsittävän rahankeräyksen toimeenpanemiseen oli saatu, julkisella kehoituksella kääntyneet koko Suomen kansan puoleen varmoina siitä, että jokainen sen jäsen on katsova kunnianasiakseen uhrata roponsa kansallisen muistomerkin aikaansaamiseksi perintätiedon pyhittäjälle Kupittaaan lähteelle.

Viitaten myötäseuraavassa keräyslistassa olevaan, useitten arvosapidettyjen kansalaisten allekirjoittamaan kehoitukseen ja siinä esitettyihin historiallisiin ja kansallisiin muistoihin, rohkenee ”Kupit-

taan Komitea" toivoa, että Te, täysin oivaltaen aatteen kansallisen merkityksen nykyaikana, suosiollisesti otatte hoitaaksenne keräystä paikkakunnallanne ottamalla huomioon, että pieninkin uhrattu ropo edistää asian toteuttamista. Sen lisäksi rohkenee Komitea pyytää, että Te, lopetettuanne keräyksen, palauttaisitte keräyslistan koottuine varoineen, joista lähetyskulut saadaan vähentää, osoitteella "Kupittaa Komitea", Turku, jossa Turun Osakepankki on sitoutunut vastaanottamaan kertyneet varat ja ne korkoa kasvavina tallettamaan.

Komitean puolesta:

G. Johansson

Arkkipiispa, Puheenjohtaja.

Joscf Lönnblad

Paukinjohtaja, Varapuheenjohtaja.

Hugo Appelqvist

Hovioikeudennotaari, Sihteeri.

Kaarlo Österblad

Filosofianmaisteri, Sihteeri.

Liite 3

Kupittaaan historian päätapauksia

Kirjoittanut TAUNO PERÄLÄ

1. Aikoinaan oli historiallisessa kirjallisuudessa vallitsevana käsitys, jonka mukaan nk. ensimmäinen ristiretki Suomeen olisi suuntautunut Turun tienoille. Piispa Henrik olisi tämän käsityksen mukaan kastanut Kupittaaan lähteellä asevoimin kristinuskoon kääntyneitä pakanoita. Nähtävästi tämä tarina sai aikanaan syntymään ajatuksen Kupittaaan rahastosta, joka nykyään on Turun Historiallisen Yhdistyksen hallussa.

Käsitys on kuitenkin osoittautunut erheelliseksi. Nk. ensimmäisen ristiretken aikoina kristinuskko oli jo ehtinyt saada jalansijaa Varsinais-Suomessa. Nykyisen käsityksen mukaan retki oli Satakuntaan suuntautunut kirkollinen järjestelymatka, jota maallinen esivalta tuki. Retkeläiset ovat nousseet maihin jossakin Pohjanlahden rantailla.

Seuraavista maininnoista selviää kuitenkin, että Kupittaaan seutuun liittyy monia muita historiallisia muistoja.

2. *Kupittaaan nimi.* Suumilleen viime vuosisadan vaihteessa E. A. Tunkelo yhdisti Kupittaa-nimen muinaisvenäläistä kauppiasta tar-

koittavaan kupjets-sanaan. Tunkelon mukaan nimitys viittaisi venäläisten kauppiaiden vierailuihin Turku-nimiseen kauppapaikkaan ja huomauttaa, että itse sana Turkukin on venäläistä alkuperää. Venäläinen on ehkä myös Paaskunta-nimitys (Pagast).

Heikki Ojansuu yhdisti kuitenkin Kupittaaan nimen virolaiseen sanaan "kupits", gen. "kupitsa", joka merkitsee rajakumpua tai rajan merkiksi pystytettyä kiviröykkiötä, rajapyykkiä. Sana esiintyy muuallakin Suomessa. Hämeenkyrössä on Kupittaaan lähde, Pyhtäällä on Kupittaaan joki. Kiparskyn mukaan sana on balttilaisperäinen.

Kupittaa esiintyy ensimmäisen kerran asiakirjoissa vuonna 1423, jolloin se kirjoitetaan muotoon Kupitsa.

Nimitys Kupittaa viittaa siis joko muinaiseen kaupankäyntiin venäläisten kanssa tai rajapaikkaan.

3. *Pyhän Johanneksen lähde*. Värmlantilainen ylioppilas Petrus Gyllenius, joka opiskeli Turun Akatemiassa 1600-luvun puolivälissä kertoo päiväkirjassaan käyneensä Juhannusaattona 1649 Kupittaaan lähteellä, jonne oli kokoontunut runsaasti kaupungin nuoria polttamaan juhannustulia ja huvittelemaan. Hän mainitsi, että lähde oli aikaisemmin ollut uhrilähde. Ankarien kieltojen takia oli lähteeseen uhraaminen kuitenkin Gylleniuksen aikoihin mennessä loppunut. Hän kertoo edelleen lähteen luona olleen aikaisemmin kappelini, josta hän vielä pystyi näkemään peruskiviä.

4. *Kupittaaan pitaalisairaala*. Prof. Tillandzin aloitteesta perustettiin Kupittaaalle sairastupa pitaalisia varten. Sinne rakennettiin hoitolarakennus. Epävarmaa on kuitenkin, onko siellä koskaan hoidettu sairaita.

5. *Kupittaaan köyhäintalo*. Vuonna 1708 päätettiin sijoittaa kaupungin köyhät nähtävästi pitaalisia varten rakennettuun rakennukseen. Kaupungin maistraatti sai tehtäväkseen lääket. prof. Hielman ja kaup. välskäri Delfendahlin opastuksella suorittaa jo rappeutuneiden rakennusten kunnostuksen. Kun samoihin aikoihin rutto levisi kaupunkiin, köyhäintalosta tuli ruttosairaala. Ruton lakattua rakennukset saivat rappeutua.

6. *Kupittaaan sotahistoriaa*. Kupittaaalla on tapahtunut 1500-luvulla kaksikin kahakkaa.

Kun Kustaa Vaasa lähetti Eerik ja Iivar Flemingin karkoittamaan Suomesta tanskalaisia, Ruotsista saapunut sotajoukko nousi maihin Turun eteläpuolella. Sen edettyä Kupittaaalle syntyi kahakka, joka päättyi tanskalaisten pakoan. He repivät perääntyessään Turun sillan, jolloin syntyi uusi yhteenotto.

Toisen kerran kahakoitiin Kupittaaalla syksyllä 1597. Tämä yhteenotto tapahtui Kaarle-herttuan ensimmäisen Suomen retken aika-

na. Hän nousi maihin Ruskeakallion luona (Ispoisten lähellä) ja eteni sieltä koliti Turkuu. Kupittaaalla hän kohtasi Arvid Stålarmin johtaman suomalaisen ratsuväen, joka heti kahakan alettua lähti pakoon ja suuntasi kulkunsa kohti Hämeenlinnaa. Kaarle-herttua ryhtyi sen jälkeen piirittämään Turun linnaa, joka antautui osan linnanväestä siirryttyä piirittäjien puolelle.

7. *Kupittaaan kylpylä.* — V. 1758 Turussa vierailut Abraham Hülphers kertoo käyneensä Turussa ollessaan mm. Kupittaaan terveyslähteellä. Hän kertoo, että oli tietymätöntä, milloin Kupittaaan lähdettä ruvettiin pitämään terveyslähteenä. Säännöllinen vesihoito aloitettiin prof. Herman Spöringin toimesta. Hülphersin käydessä Kupittaaalla oli lähteen läheisyyteen rakennettu tilavahko rakennus kylpylävieraita varten, hoitoa nauttivia oli 40.

Kupittaaan terveyslähteen maine jatkui kauas 1800-luvun puolelle. Jo vuosisadan alussa terveyslähteen vieressä mainitaan olleen ravintola keilaratoinen. Varsinaisen loistokautensa Kupittaaan lähde ja kylpylä koki 1840- ja 1850-luvuilla. Seuraavalla vuosikymmenellä sen nauttima suosio alkoi vähetä. Kylpylä muuttui tavalliseksi saunaksi, Kupittaaan kaivohuone fannispaikaksi. Viimeksi mainittu rakennus tuhoutui Talvisodan pommituksissa. Ainoa Kupittaaan loistokauden rakennuksista jäljelläoleva on lähteen suojaksi rakennettu pienehkö paviljoni.

Liite 4.

Turun Kaupunginjohtajalle

Kun Turun kaupunki parhaillaan suunnittelee Kupittaaan alueen järjestämistä kokonaisuudessaan, Turun Historiallinen Yhdistys kunnioittaen haluaa uudistaa jo vuonna 1936 tekemänsä aloitteen, joka liittyy alueen kulttuurihistoriallisesti arvokkaimpaan osaan ja josta arkkitehti Bryggman jo ennen sotia on laatinut suunnitelmaluonnoksen. Kuten ohjeisesta prof. Einar W. Juvan laatimasta selonteosta lähemmin käy ilmi, on turkulaisten taholta jo vuonna 1913 pantu alulle valtakunnallinen hanke muistomerkin aikaansaamisesta Kupittaaan lähteelle. Sen sittemmin kohdattua ylivoimaisia vaikeuksia luovutettiin keräyksen tuloksena kertynyt rahasto vuonna 1933 Turun Historialliselle Yhdistykselle, jonka hoidossa se on vuoden 1969 loppuun mennessä kasvanut 5.300 markkaan.

Turun Historiallinen Yhdistys katsoo edelleen, että tuo yli puo-

livuosisataa sitten herätetty ajatus on erittäin huomionarvoinen ja kannattaa lämpimästi sen toteuttamiseen — ehkä jonkin verran yleisemmässä ja nykykäsityksiä vastaavammassa muodossa — tähtääviä pyrkimyksiä. Sen vuoksi se haluaa saattaa Turun kaupungin tietoon, että yhdistys on valmis luovuttamaan kaupungin haltuun kertyneen rahaston sellaisen muistomerkin aikaansaamiseksi, joka näkyvässä muodossa ikuistaisi paikan kultuurihistorialliset arvot.

Turussa, 23. päivänä huhtikuuta 1970

Turun Historiallisen Yhdistyksen puolesta

Puheenjohtaja prof. Vilho Niitemaa

Varapuheenjohtaja prof. Päiviö Tommila.

VILHO NIITEMAA, Dr. phil., Professor: *Das Projekt "Nationaldenkmal an der Quelle von Kupittaa"*

Wie aus der beigegeführten Erläuterung von Prof. Einar W. Juva (Anlage 1) hervorgeht, ergriffen einige Privatpersonen in Turku vor dem ersten Weltkrieg die Initiative für die Errichtung eines nationalen Denkmals im Stadtteil Kupittaa. Zu diesem Zweck wurde ein spezielles Komitee gewählt (*"Kupittaaan komitea"*); ein Appell dieses Komitees vom Anfang des Jahres 1914 findet sich in der Anlage 2. Infolge der Verhältnisse, die der erste Weltkrieg schuf, blieb das Projekt im wesentlichen unverwirklicht, aber die Idee lebte weiter. Die Aufgabe, den Gedanken weiterzuentwickeln, wurde später dem Historischen Verein von Turku übertragen, der auch die Verwaltung der Fondsmittel übernahm, die sich bis dahin angesammelt hatten. In den dreißiger Jahren wurde seitens des Vereins ein erneuter Versuch unternommen, das Projekt zu realisieren, aber diesmal scheiterten die Bemühungen an den Schwierigkeiten, die der zweite Weltkrieg mit sich brachte.

Kurz vor seinem Tode griff Prof. Einar W. Juva den Gedanken wieder auf und schrieb die in der Anlage veröffentlichten Erläuterungen, die auf dem Urkundenmaterial basieren, das sich im Archiv des Historischen Vereins von Turku befindet. Auf seine Anregung hin wurde die Frage in verschiedenen Zusammenhängen erörtert, hauptsächlich im Kreise des Historischen Vereins von Turku.

Da mit der Quelle von Kupittaa vielfältige historische Elemente und auch Überlieferungen verbunden sind, kam man zu dem Ergebnis, daß die geschichtlichen Fakten dieses Ortes zusammengestellt werden müßten. Dies besorgte das

Vorstandsmitglied des Historischen Vereins Turku, Oberlehrer Dr. Tauno Perälä, dessen Erklärungen in der Anlage 3 beigelegt sind.

Auf Grund dieser Erläuterungen beschloß der Vorstand des Vereins, die Stadtdirektoren von dem Projekt des Denkmalfonds für Kupittaa in Kenntnis zu setzen, weil mit diesem Thema eine reiche — wenn auch unsichere — Überlieferung verbunden ist und der Ort eine große kulturgeschichtliche Bedeutung hat. Der Gedanke war, daß bei der weiteren Planung des Stadtteils Kupittaa der Überlieferung sowie der kulturgeschichtlichen Bedeutung dieses Ortes Ausdruck verliehen werden sollte, und zwar durch ein Denkmal, das einerseits der vor dem ersten Weltkrieg verkündeten Idee entspricht und andererseits auch eine künstlerisch wertvolle Sehenswürdigkeit eigener Art ist, die an die Vergangenheit der Stadt erinnert. Man dachte dabei an die Möglichkeit, die Fondsmittel als Honorar bei einem Künstlerwettbewerb für dieses Denkmal zu verwenden.

In dieser Absicht war der Vorstand des Historischen Vereins Turku am 23. April 1970 bei Stadtdirektor Väinö Leino und setzte ihm mit dem beigelegten Schreiben (Anlage 4) davon in Kenntnis, daß ein solcher Fonds existiert, und schlug vor, daß die Stadt Maßnahmen zur Schaffung eines Denkmals ergreift.